

U tom smislu *Našu majku Zemlju* treba doživjeti kao potporu svima onima kojima su aktivno uključeni u rješavanje ekoloških izazova današnjice. Također, tekstove koje uključuje ova knjiga valja gledati i kao apel svima onima koji još nisu prepoznali važnost ekoloških pitanja i njihov utjecaj na aktualna društvena kretanja, ali i predviđanja njihova negativna utjecaja na buduća kretanja. Sve navedeno papa Franjo prikazuje na vrlo plastičan način donoseći niz primjera, što je iznimno važno za senzibiliziranje ne samo kršćanske (katoličke), nego opće javnosti. U tom smislu ovo štivo preporučuje se svima koji kroz kratke tekstove žele detaljnije upoznati stajalište poglavara Katoličke crkve o ekološkim izazovima te na koji način se gleda na njihovo rješavanje. Neovisno o čitateljevim uvjerenjima i sklonostima prema papi Franji i Katoličkoj crkvi, ova knjiga nosi univerzalnu poruku sadržanu u posljednjem dijelu citata kojega se može naći u nekoliko tekstova: „Bog oprašta uvijek, čovjek katkad, *ali stvoreni svijet ne oprašta nikada, i ako ga ne čuvaš, on će te uništiti.*“

Danijela Lucić

Ivan Burić i Aleksandar Štulhofer
EGALITARNI SINDROM. Sučeljenost kulture i društvenog razvoja?
Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2020., 109 str.

Knjiga donosi sintezu nalaza istraživanja autorskog dvojca Ivana Burića i Aleksandra Štulhofera, u nekim radovima koautorski pojačanog u trio, o opstojnosti Županovljevih pretpostavki o egalitarnom sindromu u suvremenom hrvatskom društvu.

Studija, pisana primarno za znanstvenu, ali i za laičku publiku, podijeljena je na uvod, sedam poglavlja, epilog, post scriptum, literaturu i kazalo. U prvoj polovici studije autori iznose uvodne, povijesne i teorijske odrednice teme, a drugu polovicu posvetili su empirijskoj dimenziji odnosno operacionalizaciji teorije o egalitarnom sindromu Josipa Županova, statističkim testovima koje su proveli, rezultatima i njihovoj interpretaciji.

U Uvodu Burić i Štulhofer postavljaju pitanje zašto Hrvatska danas gospodarski zaostaje za razvijenim državama EU, dok se početkom hrvatskog osamostaljenja u pogledu razvojnih mogućnosti naš put doimao popločenim zvijezdama. Bitno je istaknuti da autori nalaze svojih istraživanja o egalitarnom sindromu u našem društvu ne nude kao jedini, niti kao ključni element „analitičke slagalice“ odgovora na spomenuto pitanje, nego kao „važan, fragment za kompletiranje te slike“ (str. 10), „djelić u mozaiku odgovora na pitanje“ (str. 11). Dakle, već u uvodu autorski dvojac svoju intelektualnu poziciju postavlja jasno, odmjereno i nepretenciozno.

Autori također tumače zašto su se krajem 2015. latili revitalizacije odnosno empirijske provjere teorijskog koncepta kojeg je Županov razvijao krajem 1960-ih i početkom 1970-ih godina, te na koje su kritičke note i osvrte otad nailazili, a koji su im poslužili kao poticaj za daljnje analize i pisanje ove studije.

Prvo poglavlje posvećuju povijesnoj analizi prostora i vremena kada je Županov oblikovao svoje uvide o socijalističkom društvu, te slijedeći Županovljeve stope, raščlanjuju socioekonomske i sociokulturne okolnosti koje su vodile gospodarskom kolapsu SFRJ početkom 1980-ih godina,

potom ratu i raspadu države. U tekstu začinjenom prizorima za pamćenje iz filmova Krste Papića i drugih kulturnih filmaša, uz obilje referenci društvenih analitičara poput Branka Horvata, Duška Sekulića, Frane Adama itd., prikazuju razvojni put Jugoslavije. U razdoblju od 1945., u godinama napretka zemlja se uspješno, poput feniksa, gospodarski uzdizala iz pepela ratnih razaranja, da bi se sredinom 1960-ih gospodarski rast usporio. Tada se desetke tisuća radnika, uslijed rastuće nezaposlenosti, upućuje na rad u inozemstvo, usporavaju se rast BDP-a i stopa rasta nepoljoprivredne proizvodnje, ekspanzivna monetarna politika vodi u inflaciju i završava u prvim deficitima platne bilance. Nepovoljni pokazatelji pokreću državu na normativno-institucionalne reforme kojima se uspostavlja sustav udruženog rada. Osnivaju se birokratske tvorbe pod nazivom samoupravne interesne zajednice i organizacije udruženog rada – Županov obogaćuje sociološko pojmovlje pojmom „hiperinstitucionalizacija“. Stvarna moć ostaje u rukama političko-gospodarskih rukovodstava, a radništvo i seljaštvo ostvaruju jeftino stanovanje, besplatnu zdravstvenu zaštitu i školovanje djece, stabilne plaće, te s rukovodećim elitama sklapaju nepisani „veliki društveni ugovor“, kazuje Županov. Zaduživanjem u inozemstvu kupuje se socijalni mir, povećava se zaposlenost manualne radne snage, no ne i ukupna produktivnost, da bi 1980-ih godina rastuća ekonomska kriza rodila brojne koruptivne i nepotističke prakse, poput protekcije pri dodjeli stanova i zapošljavanja. Produbljena gospodarska recesija pospešuje političku radikalizaciju. U drugom poglavlju autori razlažu egalitarni sindrom na sedam dimenzija koje je

Županov smatrao da čine vrijednosni skup koji je nazivao egalitarnim sindromom: 1) perspektiva ograničenog dobra (količina dobara je ograničena, pa stjecanjem dobara pojedinac ugrožava druge), 2) redistributivna etika (bogatstvo treba preraspodijeliti radi smanjenja društvenih razlika), 3) norma egalitarne raspodjele (treba uspostaviti maksimalnu granicu iznad koje nitko ne smije zarađivati), 4) opsesija o privatniku (averzija prema bogaćenju, preferiranje društvenog vlasništva, antipoduzetnički mentalitet), 5) antiprofesionalizam (negativan odnos spram profesionalnih znanja), 6) intelektualna uravnilovka (antipoduzetništvo, antiinovativnost, antikreativnost) i 7) antiintelektualizam (negativan odnos spram intelektualnog rada). Drugim riječima, Županov je uzroke ekonomskog zaostajanja bivše države vidio jednim dijelom u sferi neformalnih kulturnih obrazaca, a po toj je poziciji znatno odstupao od većine drugih analitičara jugoslavenske socioekonomske situacije. Županov je skup stavova egalitarnog sindroma ili radikalnog egalitarizma smatrao funkcionalnom odrednicom predmodernih seljačkih zajednica, koje su se u oskudici održavale zahvaljujući egalitarnoj raspodjeli dobara. S uspostavom socijalizma, smatrao je, političke elite uklapaju tu vrijednosnu orijentaciju u svoj ideološki diskurs jer im je to odgovaralo. Stoga se taj skup stavova perpetuirao desetljećima pa i stoljećima na ovim prostorima, što je gušilo individualnu poduzetničku inicijativu, duh natjecanja i osobne aspiracije. U ovom poglavlju autori također vuku paralele između Županova i novijih teoretičara kao što su Joel Mokyr, Douglass North i drugi, koji također kulturne norme drže bitnim za društveni razvoj.

U trećem poglavlju Županovljevu teoriju smještaju među teorije srednjeg dometa, objašnjavaju kako ju je Županov izgradio na osnovi multidisciplinarnih uvida, medijskih istraživanja, političkih tekstova i vlastitih manjih empirijskih istraživanja, te da je postala jednim od ključnih teorijskih doprinosa hrvatske poslijeratne sociologije. Prvi razlog zašto je Županov nikad nije empirijski provjerio nalaze u tome što konfirmatorna faktorska analiza, statistički postupak razvijen još 1960-ih godina za provjeru je li podaci odgovaraju hipotetskom teorijskom modelu, u hrvatske društvene znanosti ulazi tek 1990-ih. Drugi razlog vide u ideološkoj nepodobnosti Županovljeve koncepcije u jugoslavenskoj društvenoj misli.

U četvrtom poglavlju autori opisuju kako su operacionalizirali Županovljevu teoriju egalitarnog sindroma na prigodnom uzorku iz studentske populacije 2015. Konstruirali su ukupno 63 čestice za svih sedam dimenzija egalitarnog sindroma, i provjerili je li tu vrijednosnu orijentaciju zaista i danas čini gore spomenutih sedam dimenzija. Rezultati su pokazali da je danas moguće potvrditi pet dimenzija – sve ranije navedene, osim šeste i sedme – intelektualne uravnilovke i antiintelektualizma. Radi primjerene pouzdanosti mjerenja smanjili su broj čestica, tj. konstruirali su skale od 15 te od 27 čestica (SEMA-15 i SEMA-27).

U petom poglavlju tumači se istraživačka dionica kojom su autori svoj mjerni instrument od pet dimenzija primijenili na probabilističkom nacionalnom uzorku (N=1000) u sklopu redovne omnibus ankete agencije Ipsos 2016., što im je pružilo priliku provjere povezanosti vlastitih indikatora sa socio-demografskim varijablama hrvatske popu-

lacije. Temeljem Županovljevih koncepata autori su formilirali dvije hipoteze: 1. hipotezu o kulturnoj inerciji tj. o dugotrajnom opstajanju kulturnih obrazaca naslijeđenih iz predmoderne seljačke kulture, i 2. hipotezu o posljedicama kulturne inercije, tj. o negativnoj povezanosti između razvijenosti pojedine županije i prihvatanja egalitarnog sindroma u toj županiji.

Prva hipoteza je potvrđena ustanovljenjem: a) niske, ali statistički značajne povezanosti prihvatanja vrijednosti egalitarnog sindroma i dobi – stariji ljudi nešto više prihvaćaju te vrijednosti nego mlađi (bivarijatna korelacija); i b) obrazovanije osobe, osobe koje žive u gradu, i osobe višeg socioprofesionalnog statusa, manje prihvaćaju vrijednosti egalitarnog sindroma nego osobe nižeg obrazovanja, osobe s prebivalištem u ruralnim područjima i osobe nižeg socioprofesionalnog statusa (multivarijatna regresija).

Druga hipoteza je potvrđena korelacijom razvijenosti županija i prihvatanja egalitarnog sindroma u pojedinim županijama. Razvijenost županija mjerena je putem nekoliko indikatora razvoja: BDP-a županija po glavi stanovnika 2013., dinamike BDP-a 2000.-2013, indeksa razvijenosti (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU), indeksa konkurentnosti županija i indeksa ukupne rane poduzetničke aktivnosti (engl. *Total early-stage entrepreneurial activity – TEA*) 2014. i 2015. Pokazalo se, naime, da su županije u kojima se više prihvaćaju vrijednosti egalitarnog sindroma, one nižeg stupnja razvoja, niže konkurentnosti, nižeg BDP-a, slabijeg rasta BDP-a, niže rane poduzetničke aktivnosti.

U šestom poglavlju istražuje se potječe li egalitarni sindrom u našem društvu: a) još od doba predmoderne agrarne kulture, što

se pojačavalo u socijalističko doba, ili b) od početka 1990-ih naovamo kao otpor privatnom poduzetništvu zbog negativnih iskustava tranzicije i rata. Prva opcija odgovara tumačenju Županova, a druga tumačenju recentnih kritičara empirijskog poduhvata provjere Županovljevih koncepta tandema Štulhofer i Burić. U svrhu istraživanja podrijetla egalitarnog sindroma u nas, autori primjenjuju hijerarhijsku regresijsku analizu povijesnih podataka, koja omogućuje usporedbu razine utjecaja zavisnih varijabli na nezavisnu varijablu. Kao zavisnu varijablu stavljaju prosječne vrijednosti prihvaćanja egalitarnog sindroma u svim županijama i u Zagrebu. Kao nezavisne varijable u prvom koraku stavili su indikatore iz doba socijalizma, a u drugom koraku troškove tranzicije i Domo-vinskog rata. U drugom koraku se kontrolira tj. isključuje utjecaj prediktora prvog koraka. U oba koraka kao jedina statistički značajna nezavisna varijabla (prediktor) pokazao se indikator udjela poljoprivrednog stanovništva. Indikatori tranzicijskih troškova i indikator ratnih troškova nisu se pokazali statistički značajnima. U svrhu vrednovanja jednog naspram drugog modela (koraka) autori su odabrali vrijednosti AICc kriterija, koji omogućuje usporedbu modela jednog naspram drugog. AICc vrijednosti su podjednake u oba modela. Stoga indikatori tranzicijskih i ratnih troškova nisu od veće važnosti za tumačenje egalitarnog sindroma od indikatora agrarnog naslijeđa i njegova perpetuiranja u socijalizmu. Taj nalaz autori ujedno smatraju dodatnom potvrdom ranije spomenute hipoteze o kulturnoj inerciji. Nadalje, u šestom poglavlju autori iznose rezultate daljnje empirijske provjere kojom su testirali je li naslijeđe seljačke

kulture (indikatori udjela poljoprivrednog stanovništva i udjela visokoobrazovanog stanovništva u pojedinoj županiji) 2011. povezano s razinom prihvaćanja egalitarnog sindroma na razini dotične županije. Pritom su u regresijskoj analizi koristili rezidualne vrijednosti udjela poljoprivrednog stanovništva 2011. tj. udio poljoprivrednog stanovništva 2011. od kojeg su prije toga oduzeli utjecaj udjela poljoprivrednog stanovništva 1970., radi provjere novijeg utjecaja udjela poljoprivrednog stanovništva na prihvaćanje vrijednosti egalitarnog sindroma. Dobili su umjereno snažnu povezanost između udjela poljoprivrednog stanovništva u novije vrijeme (2011.) i prihvaćanja vrijednosti egalitarnog sindroma. Stoga je empirijski pokazano da je mehanizam koji je pridonosio generiranju vrijednosti egalitarnog sindroma ranije, djelatan i u novije vrijeme.

Sedmo poglavlje donosi analizu strukture stavova egalitarnog sindroma putem analize društvenih mreža, koja omogućuje nalaženje središnjih dimenzija predmeta mjerenja. Mrežnu analizu autori su primijenili na podatke prikupljene na ranije opisanom nacionalnom uzorku 2016. Kao središnje za egalitarni sindrom pronašli su ne pojedine ranije spomenute dimenzije, nego nekoliko stavova koji ih čine: stav o neprihvatljivosti velikih dohodovnih i imovinskih razlika, i stav da država treba restriktivnom politikom intervenirati na sprječavanju rasta ekonomskih nejednakosti. Stoga, ističu Burić i Štulhofer, društvene promjene trebaju ciljati na mijenjanje tih stavova.

Dio tih nastojanja jest i borba protiv korupcije u političkoj eliti kao i protiv neučinkovitosti državne uprave. Autori ističu važnost političke volje da se temeljem tih

empirijskih analiza sustavno djeluje na društvenim promjenama.

U cjelini, ova vrijedna i zanimljiva knjiga predstavlja sintezu nalaza istraživanja Aleksandra Štulhofera i Ivana Burića o opstojnosti stavova i vrijednosti egalitarnog sindroma kako ga je razumijevao Josip Županov, u suvremenom hrvatskom društvu. Rijetki su takvi poduhvati empirijske provjere pola stoljeća starih koncepata, između ostalog i zato što je prilično zahtjevno operacionalizirati koncepte, prikupiti povijesne podatke iz raznih nedigitaliziranih izvora, potom taj ogroman broj podataka obraditi primjerenim statističkim procedurama. Stoga autorima Ivanu Buriću i Aleksandru Štulhoferu zbilja treba skinuti kapu.

Kao i u svakoj dobroj utakmici, u dobroj knjizi možemo očekivati i neke propuštene prilike. Ako bismo nešto rekli o propuštenim prilikama u kontekstu ove knjige, spomenuli bismo da se pojam *egalitarizam* u terminologiji Županova, kao i našeg autorskog tandema, odnosi na uži aspekt egalitarizma, onaj koji guši poduzetničke inicijative i individualizam koji trebaju biti u funkciji pokretača gospodarskog razvoja. Ni Županov, kao ni Štulhofer ni Burić, nisu namjerali dovesti u pitanje jednakost koja se jamči zabranom diskriminacije na različitim osnovama. Oni se zalažu protiv rezidualnog kulturnog obrasca uravnilovke koja guši poduzetnički duh i individualnu inicijativu. Autorski tandem empirijski dokazuje da ta norma opstaje i u suvremenom hrvatskom društvu. Nadamo se da će se u Ligi prvaka u sljedećoj sezoni, alias u drugom izdanju, naći dodatni redci posvećeni pojmu egalitarizma. Zanimljivo je da je autorica ovog prikaza, u svojim istraživanjima zadružnog poduzetništva u posljednjih nekoliko godina u

Hrvatskoj, naišla na niz problema u funkcioniranju zadruga koji potječu upravo od egalitarnog sindroma. U brojnim slučajevima članovi zadruge nisu skloni prihvatiti razlike u pravima pojedinih članova zadruge na temelju uloženog rada i zasluga za uspjehe u poslovanju zadruge.

Svaka dobra utakmica nudi pregršt mogućnosti nadoknade propuštenih prilika, pa razloga za praćenje sljedeće sezone Lige prvaka nipošto ne manjka.

Jasmina Božić

**Ante Čović i Hrvoje Jurić (ur.)
INTEGRATIVNO MIŠLJENJE I
NOVA PARADIGMA ZNANJA
Pergamena, Hrvatsko filozofsko
društvo, Znanstveni centar izvrsnosti za
integrativnu bioetiku, Zagreb, 2019.,
506 str.**

Zbornik radova pod nazivom *Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja*, čiji su urednici Ante Čović i Hrvoje Jurić, objavljen je 2019. godine na hrvatskom jeziku pod nakladništvom Pergamene, Hrvatskog filozofskog društva i Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Zbornik radova nastao je na temelju izlaganja koja su izložena na istoimenom simpoziju u studenom 2013. godine, održanom u Zagrebu u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Znanstveni cilj ovog simpozija i teorijski fokus objavljenog zbornika bilo je upravo ukazati na važnost redefinicije suvremenog oblika mišljenja i uvođenja orijentacijskog karaktera znanja u kontekstu sveprožimajućeg scijentizma unutar znanstveno-tehničke (re)produk-